

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

У статті розглянуто проблему формування екологічної компетентності молодших школярів у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Проаналізовано зміст основних понять та наведено приклади творчих завдань, які сприятимуть формуванню екологічної компетентності учнів початкових класів.

Ключові слова: компетентність, екологічна компетентність, формування екологічної компетентності, інтегрований курс, процес.

The article deals with the problem of forming the environmental competence of junior schoolchildren in the process of studying the integrated course "I Explore the World". The content of the basic concepts is analyzed and examples of creative tasks that will contribute to the formation of environmental competence of primary school students are given.

Key words: competency, environmental competence, formation of environmental competence, integrated course, process.

Сучасне людство дедалі більше стурбоване станом природного довкілля. З'являється все більше інформації про негативний вплив людської діяльності на природу: отруєння водойм, повітря та ґрунту, вирубка лісів, знищення флори та фауни, стихійні лиха, що змінюють життя, клімат і рельєф планети.

Необхідність зміни підходу суспільства до взаємодії з природою вимагає переосмислення від споживацького підходу до бережливого ставлення. Ключовою складовою цього процесу є розвиток екологічної компетентності у зростаючої особистості. Дослідження показують, що основи світогляду людини формуються в ранньому дитинстві. Тому екологічна освіта має впроваджуватися вже з молодшого шкільного віку.

Питання екологічної освіти в Україні зараз набуває вирішального значення. Актуальність цього питання обумовлена не тільки недбалістю людей до оточуючого середовища, але й відсутністю у них базових знань про екологію та природні закони. Значну увагу вивченню питань екологічної компетентності молодших школярів приділили такі українські вчені: Андрусенко І., Берека А., Вербицький В., Коновальчук І. та ін.

Саміт ООН зі сталого розвитку (2015) визначив необхідність того, щоб школа сприяла усвідомленню цінності природи та необхідності брати на себе відповідальність за її охорону. Окремі риси і складові екологічної компетентності визначені у «Концепції екологічної освіти України», Законі України «Про освіту», концепції НУШ.

Державний стандарт початкової освіти, затверджений Кабінетом Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, чітко визначає, що метою природничої освітньої галузі є розвиток компетентностей у сфері природничих наук, техніки та технологій, екології та інших ключових компетентностей [1]. Це досягається через освоєння знань, навичок та методів діяльності, розвиток здібностей, які сприяють ефективній взаємодії з природою. Основні завдання також включають сформування наукового світогляду і критичного мислення, а також виховання відповідальної, безпечної та природоохоронної поведінки серед здобувачів освіти, ґрунтуючись на усвідомленні принципів сталого розвитку в навколишньому світі.

Варто передусім проаналізувати різні аспекти тлумачення вихідного поняття дослідження – «компетентність». У психолого-педагогічній літературі цей термін трактується неоднозначно. Так, Н. Пустоцьвіт вказує, що «компетентність» належить до сфери умінь та якостей особистості й формується на основі опанування змісту програмного матеріалу, набуття певного життєвого досвіду у суспільстві [3, с. 6]

Згідно з визначенням С. Шмалей, екологічна компетентність – «це головна мета і результат екологічної освіти дітей, здатність до оцінювання екологічних проблем» [5, с. 24]. Розглянувши терміни з різноманітних джерел можна дійти до висновку, що поняття «екологічна компетентність молодших школярів» в психолого-педагогічній літературі визначено як ціннісне ставлення до природи, що ґрунтується на сукупності знань про правила, норми і принципи поведінки в природному середовищі, та усвідомленні власної відповідальності за вплив на навколишнє середовище.

Аналіз сутності екологічної компетентності показує, що її основою є особистий досвід людини у створенні умов безпечного проживання в навколишньому середовищі. Важливо не лише навчити дитину адаптуватися до існуючих екологічних умов, але й розвивати її креативність, активність та екологічну свідомість. Це допоможе їй знаходити нові, нестандартні рішення екологічних проблем, проявляти ініціативу та докладати зусиль для покращення довкілля. Екологічна компетентність проявляється у практичних діях і формується не лише в ході навчання, але й у повсякденному житті. Вона передбачає, що дитина активно використовує свої знання і досвід у конкретних екологічних умовах [2, с. 22].

Для розвитку екологічної компетентності важливо знати її структуру, що складається з п'яти взаємозалежних компонентів: мотиваційно-ціннісний, рефлексивний, емоційний (емоційно-вольовий), діяльнісно-практичний, когнітивний (гностичний) [4].

Під час освітнього процесу в початковій школі дитина розпочинає усвідомлено сприймати світ й вчиться досліджувати та аналізувати навколишній світ. Вона пізнає різноманіття властивостей предметів і явищ природи, вчиться їх порівнювати, знаходити спільні риси та відмінності. Унаслідок такої складної розумової діяльності (аналізу, групування або класифікації предметів) у дитини формуються поняття. Знання та світогляд учнів складаються з наукових понять, які вони засвоюють. Чим більше учні розуміють взаємозв'язок між різними явищами природи, тим глибше формується їх екологічна свідомість.

Екологічну компетентність молодших школярів можна поділити на кілька рівнів, які характеризують їхні знання, навички та усвідомлення екологічних проблем. Нижче представлена характеристика рівнів екологічної компетентності учнів початкової школи: рівень базового розуміння (розуміння основних понять, пов'язаних з довкіллям, таких як природа, тварини, рослини; усвідомлення базових зв'язків, що існують між живими та неживими компонентами природи), рівень свідомого відношення до природи (розуміння важливості захисту довкілля та тварин; вміння ідентифікувати та розуміти прості екологічні проблеми, наприклад, забруднення сміттям або вирубки лісів), рівень взаємодії з природою (активна участь у природоохоронних заходах, дотримуючись принципів екологічно відповідальної поведінки), рівень усвідомлення глобальних екологічних питань (відоме ставлення до власної відповідальності за довкілля та розуміння необхідності об'єднання зусиль для захисту природи на глобальному рівні).

Уроки інтегрованого курсу "Я досліджую світ", надають можливість комбінувати різноманітні форми, методи та засоби з метою розвитку екологічної компетентності. Зокрема, доцільно використовувати такі форми роботи: екологічні задачі, ігрові технології, проекти, вивчення прикмет, прислів'їв та приказок, перегляд мультфільмів з екологічною тематикою.

Використання ігор у навчанні є ефективним, адже робить засвоєння складних тем не просто механічним запам'ятовуванням, а глибоким та усвідомленим процесом. Завдяки пізнавальним іграм, які проводяться як на свіжому повітрі, так і в класі, учні не лише здобувають знання та практичні навички, а й відчують щиру цікавість до навчання, розвивають інтелект та творчі здібності.

До ігор що формують екологічну компетентність в учнів на уроках «ЯДС», відносяться: «Дізнайся і назви», «Можна – не можна», «Ланцюжок живлення», «Четвертий зайвий», «Птахи, риби, звірі» та «Хто де живе?».

Не менш важливим є використання спроектованих соціально-моральних завдань, які сприяють розвитку емпатії та навичок аналізу власних та чужих дій та вчинків, спрямованих

на підвищення мотивації для бережливого ставлення до природи. Для прикладу наведемо одну із таких задач, що має назву «Ялинка»: відчуй себе ялинкою, що протягом багатьох років росла в лісі. І ось одного дня до тебе приходять люди з сокирою, щоб зрубати тебе на новорічне свято. Опиши свої почуття.

Використання методу проєктів має велике значення у формуванні екологічної компетентності, тому що вони не лише формують естетичне сприйняття природи, але й роблять учнів більш свідомими щодо її важливості для життя. Завдяки участі в проєктах діти вчаться співпрацювати та налагоджувати комунікацію в команді.

До проєктів які є ефективними у розвитку екологічної компетентності можна віднести: проєкт «Зелений сад», в якому учні озеленяють класну кімнату або ж на пришкольній ділянці; проєкт «Сторінками Червоної книги», де учні, які поділені на групи розповідають про рідкісних тварин; проєкт «Годівниця», який передбачає заготівлю корму для зимуючих тварин.

На уроках з курсу "Досліджую світ" доцільно використовувати захоплюючі матеріали, як-от мультфільми з екологічною тематикою, адже вони перетворюються на дієвий інструмент для розвитку екологічної свідомості учнів.

Застосування таких мультфільмів стимулює пізнавальну активність, сприяє розвитку спостережливості та уваги, активізує мислення та розкриває творчу уяву дітей. Вони також впливають на розвиток емоційно-чуттєвої сфери особистості, допомагаючи краще усвідомити взаємозв'язки в природі, зрозуміти важливість збереження природного розмаїття та відчуті цінність навколишнього світу. Ось добірка повнометражних та короткометражних мультфільмів: «Валлі», «У пошуках Немо», «Братик-ведмедик», «Склянка води», «Людина».

Отже, екологічна компетентність – це комплексна характеристика особистості, що включає знання, навички, ставлення та поведінку, пов'язані з довкіллям. Її стан сформованості можна оцінити за допомогою чотирьох рівнів, які відображають ступінь оволодіння знаннями, навичками та усвідомлення екологічних проблем: рівень базового розуміння; рівень свідомого відношення до природи; рівень взаємодії з природою; рівень усвідомлення глобальних екологічних питань.

Необхідними умовами формування екологічної компетентності учнів на уроках «Я досліджую світ» у початкових класах є добір і використання доцільної, науково обгрунтованої системи ефективних методів та технологій навчання, що роблять його привабливим для молодших школярів, а також забезпечують успішне формування екологічної свідомості. Тому значущим є застосування під час розвитку екологічної компетентності таких методів, як: екологічні задачі, ігрові технології, проєкти, перегляд мультфільмів з екологічною тематикою.

Під час виконання таких завдань засвоєння навчального матеріалу проходитиме ефективніше та цікавіше; учні розумітимуть шляхи вирішення певних екологічних проблем й забезпечить засвоєння елементарних норм належної поведінки в природному середовищі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти. Постанова КМУ №87 від 21 лютого 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>.
2. Коновальчук І. І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2016. №5. С. 20-24.
3. Пустовіт Н. А., Пруцакова О. Л., Руденко Л. Д., Колонькова О. О. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник. Київ: Педагогічна думка, 2008. 64 с.
4. Шмалей С. В. Екологічна особистість. Бібліотека офіційних документів: монографія. Київ, 1999. 232 с.
5. Шмалей С. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2008. 64 с.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент Шанскова Т. І.